

II. MEŞRUTİYET'TEN HARF DEVRİMİ'NE KADAR OSMANLICAYA YAPILAN ROMAN ÇEVİRİLERİNİN SÜREÇ ÖNCESİ NORMLAR BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Ayşe Banu KARADAĞ¹
Eshabil BOZKURT²

Öz: Kurmaca bir tür olan roman, ilk defa Tanzimat Dönemi'nde yapılan çeviriler yoluyla Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Osmanlı toplumunda kısa sürede çok rağbet gören bu türün polisiye roman, macera romanı, tarihi roman gibi alt türlerinde Tanzimat'tan başlayarak Harf Devrimi'ne kadar Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine yüzlerce çeviri yapılmıştır. Bu makalede amaç, sözü edilen bu roman çevirilerinden II. Meşrutiyet'ten (1908) Harf Devrimi'ne (1928) kadar olanları çeviri tarihimize ışık tutmak üzere ön söz, son söz ve kitap kapaklarında yer alan bilgiler tanıklığında, çeviribilim açısından irdelemektir. Makalenin temel inceleme nesnesini oluşturmak amacıyla bahsi geçen dönemde yapılan roman çevirileri incelenerek ön söz ve son sözlü olanlar belirlenecektir. Çeviri eserlerin başında ve sonunda yer alan metinler ile çeviri roman kapaklarında yer alan bilgiler, ön söz ve son sözler olarak değerlendirilecek olup bu bilgilendirici mahiyetteki metinlerin çeviri yazısı yapılacak ve yeri geldikçe diliçi çeviri ile alıntılar verilecektir. Makaleye kuramsal çerçeve olarak İsraili bir çeviribilim kuramcısı olan Gideon Toury'nin 'süreç öncesi çeviri normları' esas alınacaktır. Toury'nin betimleyicilik üzerine temellenen 'erek-odaklı kuramı' çerçevesinde adı geçen normlar iki ana başlık altında ele alınmaktadır: 'çeviri politikası' ve çevirinin doğrudanlığı'. Makalede, ön söz ve son sözlerden hareketle, çevirmenlerin eser/yazar seçimini belirleyen etkenler ve çeviri yapılan dilin asıl kaynak dil mi, ara dil çevirisi mi olduğu konusu, 'süreç öncesi çeviri normları' bağlamında irdelenip söz konusu döneme ait çeviri politikaları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Çeviri Roman, Türk Çeviri Tarihi, Süreç Öncesi Çeviri Normları.

---

¹ Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı. akaradag@yildiz.edu.tr

² Okt., Kırklareli Üniversitesi, Türk Dili Bölümü. eshabilbozkurt@gmail.com

Giriş

Yüzlerce yıllık Türk edebiyatı geleneğine bakıldığında, nazımın ağırlıkta olduğunu görmek mümkündür. Gazel ve kaside gibi beyit sayısı sınırlı olan nazım şekillerinde işlenemeyecek olan ve günümüz romanlarına esas olabilecek nitelikteki aşk hikâyeleri vb. uzun konular dahi, yine mesnevi gibi bir nazım şekli ile işlenmiştir. Şiirin çok tutulduğu ve devlet büyükleri tarafından sürekli olarak mükâfatlarla ve iltifatlarla karşılandığı bir ortamda, Batı geleneğine ait olan roman gibi türlerin bulunmaması ve gelişme göstermemiş olması doğaldır. Ancak Tanzimat ile başlayan yenilik hareketinde nazımın, yerini yavaş yavaş mensur türlere bıraktığı görülür. Osmanlı okuru bu dönemde birçok tür ile ilk defa karşılaşmıştır. Kurmaca bir tür olan roman da bu mensur türlerden birisidir. Türk edebiyatında ilk örneklerine çevirilerde rastlanan roman türünde, karşılaşılan büyük rağbet sonucu çok geçmeden büyük bir artış yaşanmış ve hem çeviri hem de telif yüzlerce eser verilmiştir. Bu çeviri ve telif eserler üzerine yapılmış birçok değerli çalışma bulunmaktadır.

Bu makalede ise II. Meşrutiyet'ten Harf Devrimi'ne kadar geçen sürede Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine yapılan roman çevirileri; ön söz, son söz ve kitap kapakları tanıklığında irdelenerek çevirmenlerin ve yayıncıların eser seçimini belirleyen etkenler ve ara dil-asıl kaynak dile bakışları tespit edilmeye çalışılacaktır (Çeviri romanlarda mukaddime geleneği odaklı çeviribilim çalışmalarına örnek olarak bkz. Akbulut 2011; Bengi-Öner 1990; Bozkurt-Karadağ 2014; Dimitriu 2009; Gil Bardaji et al. eds. 2012; Hartama-Heinonen 1995; Karadağ 2013a, 2013b, 2014a, 2014b ve 2014c; Koş 2007; McRae 2010; Oktay-Yetkiner 2012; Tahir-Gürçağlar 2002).

Çeviri politikaları tespit edilmeye çalışılırken dönemin çeviri özelliklerine dair bilgi vermek amacıyla bazı rakamsal değerler de sunulacaktır. Söz konusu dönemdeki çeviri etkinliğine ışık tutmak amacıyla, Gideon Toury'nin betimleyici çeviribilim kuramı dâhilinde açıkladığı “süreç öncesi çeviri normları”ndan faydalanılacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

Gideon Toury, “Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü” başlıklı makalesinde çeviriyi “kültür açısından önem taşıyan bir etkinlik”, çevirmenliği de “her şeyden önce toplumsal bir rol oynayabilme, bir topluluk tarafından o topluluğun uygun gördüğü isimlerle verilen işlevi uygun görülen biçimde yerine getirebilme” olarak gördüğünü belirtir (Çev. Eker, 2008, s. 149). Çevirinin sosyo-kültürel boyutu söz konusu olduğunda farklı türlerde ve derecelerde kısıtlamalarla karşılaşılabileceğini belirten Toury konuya şöyle bir açıklık getirir:

“Bu kısıtlamalar kaynak metnin, çeviri etkinliğinde söz konusu olan dil ve metin gelenekleri arasındaki dizgesel farkların, hatta var olması gereken bir aracı olarak çevirmenin sahip olduğu bilişsel donanımın sınırları ve olanaklarının da çok ötesine uzanmaktadır. Aslında sosyo-kültürel etmenler bilişin kendisini de etkilemekte, hatta değiştirmektedir. Her koşulda, farklı koşullar altında (örn. Farklı metin türlerini çevirirken ve/ya da farklı bir hedef kitle için çeviri

yaparken) çalışan çevirmenler sıklıkla farklı stratejiler benimserler, sonuç olarak da ortaya farklı oldukça farklı ürünler çıkarırlar.” (Çev. Eker, 2008, s. 150).

Toury yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü kısıtlamalar arasındaki sınırların net olmadığını, her kavram ve derecelendirmenin kendisinin de göreceli olduğunu belirtir ve “çeviri normları” kavramından söz eder. Toury, çeviride geçerli olan normları “süreç öncesi çeviri normları” ve “çeviri süreci normları” olmak üzere ikiye ayırır. Bu makalenin kuramsal çerçevesini oluşturan norm, “süreç öncesi çeviri normları”dır. “Süreç öncesi çeviri normları”nı “kesin bir çeviri politikasının doğasına ve varlığına ilişkin olanlar” ile “çevirinin doğrudanlığıyla ilgili olanlar” olmak üzere ikiye ayıran kuramcı, çeviri politikasının belirli bir zamanda belirli bir kültüre / dile çeviri yoluyla ithal edilecek metin türlerinin seçimini, hatta tek tek metinlerin seçimini içerdiğini, söz konusu seçimin rastgele yapılmadığının bulgulandığı sürece bir politikanın var olduğunun düşünülebileceğini söyler (Çev. Eker, 2008, s.153).

Kuramcı, “çevirinin doğrudanlığı” konusunda ise şu görüşlere yer verir:

“Çevirinin doğrudanlığı ile ilgili düşünceler ise metnin asıl kaynak dilinden başka, aynı metnin farklı dillerden de çevrilmesine karşı tanınan hoşgörü eşliğini içerir: Dolaylı çeviriye izin verilmekte midir? Hangi kaynak dillerden/metin türlerinden / dönemlerinden çeviri yapılması(na) izin verilmektedir / yasaklanmıştır / hoş görülmektedir / tercih edilmektedir? İzin verilen / yasaklanan / hoş görülen / tercih edilen aracı diller hangileridir? Bir çevirinin ara dilden yapılmasının eğilimi / zorunluluğu var mıdır? Yoksa bu gerçek göz ardı / kamufle / inkâr mı edilmektedir? Eğer aracı bir dilin varlığından söz ediliyorsa, aracı dilin hangisi olduğu da bildirilmekte midir?” (Çev. Eker, 2008, s.154).

Söz konusu soruların yanıtlarını almak için ise “süreç öncesi çeviri normları”na başvurulabilir. “Süreç öncesi çeviri normları”, çevirisi yapılacak eser seçimini belirleyen etkenlerin tespiti ile ortaya konulacak çeviri politikası ve çevirinin hangi dilden (ara dil-asıl kaynak dil) yapıldığı konularına dayanmaktadır. Bir sonraki bölümde, II. Meşrutiyet’ten Harf Devrimi’ne kadar Osmanlı Türkçesine yapılan roman çevirilerindeki ön söz ve son sözler, Toury’nin yukarıda dile getirilen görüşleri doğrultusunda irdelenmeye çalışılacaktır.

2. Ön Söz ve Son Sözlere “Süreç Öncesi Çeviri Normları” Odaklı Bir Bakış

II. Meşrutiyet’ten Harf Devrimi’ne kadar Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine yaklaşık olarak 713 roman çevirisi yapılmıştır. Bu sayıyı ortaya koyabilmek için öncelikle Seyfettin Özege tarafından hazırlanmış olan beş ciltlik *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* (1. Cilt, 1971 - 2. Cilt, 1973 - 3. Cilt, 1975 - 4. Cilt, 1977 - 5. Cilt, 1979) taranmıştır. Bu liste, bazı eser isimlerinin gözden kaçırılmış olabileme ihtimaline karşı yine aynı eserin taranmasıyla Yadigâr Türkeli tarafından hazırlanmış olan “Tanzimat’tan Sonra Türkçede Roman Tercümeleleri (1860-1928)” (2005) başlıklı yüksek lisans çalışmasında ve Selin Erkul tarafından doktora çalışmasının bir parçası olarak hazırlanmış olan “1840-1940 Arasında Yayımlanan Telif ve Çeviri Roman Kataloğu”nda (2011) verilen listeler ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca yine bir bibliyografik eser olan İsmail Habib Sevük’ün *Avrupa Edebiyatı ve Biz - Garpten Tercümeleleri* (1. Cilt, 1940 - 2. Cilt, 1941) isimli çalışmasında verilen çeviri roman isimleri de bu

karşılaştırmaya dâhil edilmiştir. Elde edilen nihai listedeki roman sayısı 713'tür. Bu eserlerin ön söz ve/ya son sözlü olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla birçok kütüphanedeki basılı ve çevrimiçi kataloglar incelenmiştir. Başta Taksim Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü olmak üzere Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Nadir Eserler Kataloğu, Millet Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Sermet Çifter Kütüphanesi kataloglarının taranması sonucu bu 713 çeviri romanın 693'üne ulaşılmış ve tek tek gözden geçirilen bu eserlerin 150'sinde sadece ön söz, 24'ünde sadece son söz, 20'sinde ise hem ön söz hem son söz bulunduğu tespit edilmiştir.

İncelenen 713 çeviri romanda farklı özellikler göze çarpmaktadır. Bu özelliklerden birisi heyet çevirisinin sayıca çokluğudur. 41 roman; *Sabah Gazetesi Yazı Heyeti*, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi Tahrir Heyeti*, *Karagöz Heyeti*, *İkdam Gazetesi Tahrir Heyeti* ve *Cemiyet Kütüphanesi Tahrir Heyeti* gibi heyetler tarafından çevrilmiştir.

Karşılaşılan dikkat çekici bir diğer özellik de kadın çevirmen sayısında II. Meşrutiyet sonrası görülen artıştır. 42 roman çevirisinin kadınlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde roman çevirisi yapan kadın çevirmenler şunlardır: Mebûre Hurşid, Vedîde Baha, Nilüfer Baha, Şaziye Berrin, Salime Servet Seyfi, Bedia Servet, Belkıs Sami, Esmâ Zafir, Fatma Ünsiye, Halide Edib Adivar, Handan Lütfi, Leman Sadreddin, Rezan Emin, Sabiha Zekeriya. Bu isimler içerisinde en çok çeviri yapan çevirmen, biri dönemin önemli çevirmenlerinden olan Hasan Bedreddin ile müşterek olmak üzere 18 roman çeviren Bedia Servet'tir. Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadar roman çevirisi yapan kadın çevirmen sayısı 6 olarak tespit etmiş; bu çevirmenlerden ikisinin isimlerini gizlediği ve "Mütercime-i Merâm" ve "Bir Kız" rumuzlarını kullandıkları belirtilmiştir (Bkz. Karadağ 2014c). II. Meşrutiyet sonrası roman çevirilerinde ise kadın çevirmenlerin kimliklerini gizlemedikleri gibi hem çevirdikleri eser sayısı hem de çevirmen sayısı bakımından bir artış olduğu görülmektedir.

İncelenen çeviri romanlarda ön söz ve son sözlerin dışında yayınevlerinin diğer eserlerine dair listelere ve o eserlerden bazılarının tanıtım yazılarına da yer verilmiştir. Yayınevlerinin eser listeleri ve bu listelerdeki bazı eserleri tanıtan yazılar da ön söz ve/ya son söz olarak değerlendirilmiştir. Bu ön söz ve son sözlerin dışında bazı kitap kapaklarında da yine ön sözlerdeki gibi detaylı bilgiler verilmektedir.

Ön söz/son sözler genellikle "mukaddime, birkaç söz, ifâde-i mütercim, ifade" gibi başlıklarla verilirken bunları yazanların farklılık arz ettiğini söylemek mümkündür. Çeviri süreci öncesi ve çeviri sürecine dair bilgilerin verildiği bu tür metinler, sadece çevirmenler tarafından değil, "tâbi", nâşir" gibi adlarla okurların karşısına çıkan yayıncılar ve dönemin üstat kabul edilen çevirmenleri tarafından da yazılmıştır. Bu üstat çevirmenlerin yazdığı metinler, ya eser seçimini ve çeviriyi takdir edici mahiyette bir şükran mektubu ya da bunların yanında bir başka eser çevirisi için tavsiye mektubudur.

Ön sözlerin gerekliliği hususunda *Sergüzeşt-i Adelin* (1290/1873) isimli eserin çevirmeni Keçeci-zâde Abdullah Mâcid Bey, ön sözü bir evin kapısına benzeterak kapının bir eve gerekli olması gibi esere de ön sözün şart olduğunu söyler (Bkz. Ek-1). Ahmed Midhat Efendi ise *Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi* (1298/1880) isimli çevirisine yazdığı ön sözde, ön söz yazma geleneğinin terk edilmeye yüz tuttuğunu, ön söz okumanın da okuyucu için can sıkıcı olduğunu belirterek karşıt bir görüşe yer verir (Krş. Karadağ 2013a). Celâleddin Ekrem ise Jean Webster'dan çevirdiği *Sevgili Düşman* (1928) isimli eserine yazdığı “Eser Hakkında Birkaç Söz” başlıklı ön sözünde bir ön sözün iki açıdan okurlara yardımcı olduğunu söyleyerek Ahmed Midhat Efendi'nin aksine bir görüş bildirir:

“Okuyucu çok defa okuduğu kitabın son sahifesini kapadığı zaman onun hakkında edindiği fikrin başkalarıyla ne dereceye kadar iştirak noktalarını haiz olduğunu anlamak ister, o maksatla baş tarafını açarak mukaddimeye bir göz gezdirdiği zaman zihninde beliren bazı müphem hükümlerin teyidini görürse kanaat hâlini almaları mümkün olur. Bazen de kâri’, kitabı okumaya başlamadan mukaddimeye bir nazar atfeder ve alacağı fikir üzerine katı kararını verir, işte her iki hâlde, mukaddime okuyucuya muhtaç olduğu bir yardım vazifesi görebilir.” (Bkz. Ek-2).

Görüldüğü üzere ön söz, eser için de okur için de önemlidir. Keçeci-zâde, ön sözlerin eser için önemine değinmiştir. Celâleddin Ekrem ise ön sözleri okur tarafından değerlendirilmiştir. Bu alıntıda Celâleddin Ekrem, okurun eseri okumadan önce eser hakkında bir fikir edinebilmek için ön sözü okuduğunu ve kesin kararını ona göre verdiğini söyler. Çevirmen, okurların romanı okuyup bitirdiğinde eser hakkında edindiği fikirlerin başkalarının fikirleriyle ne derece ortak noktaları olduğunu öğrenmek istediğini, bu nedenle de eserin baş tarafını açarak ön sözü okuduğunu söyler ve dolayısıyla da ön sözlerin okur için bir diğer önemini göstermiş olur.

2.1. Çevirisi Yapılacak Yazar ve Eser Seçimi

Ön sözler sadece okurlar için değil, çeviri süreci öncesi ve çeviri süreci için de önem arz etmektedir. Ön sözleri yazan çevirmen ve yayıncılar, hem çeviri süreci öncesine hem de çeviri sürecine dair bilgiler vermektedir. II. Meşrutiyet'ten Harf Devrimi'ne kadar Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine yapılan roman çevirilerine yazılan ön söz ve son sözler incelendiğinde çevrilecek eserlerin seçimi ile ilgili politikalar olduğu söylenebilir. Ön söz ve son sözlerden hareketle bu dönemde çevrilen eser seçimini belirleyen birçok etken olduğunu söylemek mümkündür. Eğitcilik-öğreticilik vurgusu, ahlak ve terbiye vurgusu, fen vurgusu, Türklerle ilgili yazılan eserler, Batı'nın seçkin kurum ve kuruluşlarına mensup yazarların seçilmesi, Avrupa'da hatta tüm dünyada meşhur olan ancak Osmanlı okurlarının mahrum olduğu eserler, dost tavsiyesi, kişisel beğeni gibi birçok etken, çevirisi yapılan eser seçimini belirlemede hep göz önünde bulundurulmaktadır.

2.1.1. Eğitcilik-Öğreticilik Vurgusu

Çevirisi yapılacak eserin eğitcilik-öğreticilik özelliğinin olması, o eserin çevrilme nedenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Eğitcilik-öğreticilik

vurgusuna Mustafa Kemal'in İngiliz yazar Jerome'dan çevirdiği *Bir Seyahat Jurnalı* (1325/1909) isimli eser örnek olarak gösterilebilir. Çevirmen bu esere yazdığı "Mukaddime" başlıklı ön sözde, gençlerin ve hercai olanların dikkatini çekmek ve rağbet etmelerini sağlamak amacıyla öğretmek istediği şeyleri cazibeli bir hale getirdiğini, okurların farkında olmadan bir şeyler öğrenmelerini amaçladığını, bu yüzden de bu eseri çevirdiğini söyler (Bkz. Ek-3). Bir şeyler öğretmek amacıyla çevirisi yapılan eserlere bir diğer örnek de *Hollandalı İkizler*'dir (1928). L. F. Perkins'ten çevirdiği bu esere yazdığı "Bu Kitabı Niçin Naklediyorum?" başlıklı ön sözünde amaç bildirimini daha ön sözün başlığında beyan eden M. Zekeriya eğiticilik-öğreticilik konusuna şöyle vurgu yapar:

"Bu kitap çocuklara yabancı memleketler hakkında hikâye tarzında malumat vermek için tertip edilmiş bir serinin birinci kitabıdır. Şimdi yeni mekteplerde coğrafya dersini kaldırıp, çocuklara coğrafi malumatı bu tarz hikâyelerle veriyorlar. Bu kitabı okuduktan sonra, çocuk yabancı bir memleketin hususiyetlerini, âdetlerini bir coğrafya kitabında öğreneceğinden daha iyi bir şekilde öğrenmeye muvaffak oluyor. Bu itibarla ilk mektep muallimlerinin çocuklara bu kitabı tavsiye etmeleri temenni edilir." (Bkz. Ek-4).

Çevirmen burada çevirisini yapmak üzere niçin bu eseri seçtiğini açıkça belirtmiştir. Coğrafya derslerinde doğrudan coğrafi bilgi vermek yerine çocukların bu tür bilgileri hikâye tarzındaki eserlerle daha iyi öğrenebileceğini söyler.

2.1.2. Ahlak ve Terbiye Vurgusu

Ahlak ve terbiye vurgusundan dolayı çevirisi yapılan eserlere ise Avan-zâde Mehmed Süleyman'ın *Güzel Hemşire yahud Bir Mahkûmun Kızları* (1335/1919) isimli çevirisi örnek verilebilir. Bu esere çevirmen tarafından yazılan "Aile Romanları Hakkında Bir İki Söz" başlıklı ön sözde bir yakınmada bulunmaktadır. Çevirmen, ailelere mahsus roman yayımlanmadığını, bazı fennî romanlar bulunduğunu ve bunların aile bireyleri arasında yüz kızarmadan okunabildiğini, ancak her ailenin bu tür eserlerden haberdar olamayabileceğini, dolayısıyla ailelerin rahatlıkla okuyabileceği ahlakî ve terbiyevî yönden faydalı eserlerden oluşan bir külliyyat gerektiğini belirtir. Çevirmen ayrıca bazı eserlerin ailelere zarar verdiğini ve onların ahlak ve terbiyesini bozduğunu söyler. Avrupa'da çocuklar, genç kızlar, genç erkekler, kadınlar vb. her yaş grubu için ayrı ayrı yayınların yapıldığını, bunun en önemli hikmet ve nedeninin de ahlak, inanç, terbiye ve eğitimin güzel bir şekilde muhafaza edilerek onları bozmamak olduğunu belirtir. Osmanlı matbuat dünyasında böyle bir durumun noksanlığının hissedilmesinden dolayı ilk defa bir roman yayımladıklarını ifade eden çevirmen, "Her aile, romanlarımızı okudukça pek tatlı vakit geçirecekler ve her suretle yani fen ve edep, eğlence, ahlak, itikat, talim ve terbiye, nokta-i nazarından müstefid ve müteneffî' olacaklardır." der (Bkz. Ek-5). Yine aynı çevirmen tarafından ancak bu kez müştereken çevirisi yapılan bir başka eserde de ahlak vurgusu açık bir dille ifade edilmektedir. Avan-zâde Mehmed Süleyman, Sisak Ferid ile birlikte çevirdiği *Güzel Prenses-Saray Entrikaları* (1331/1913) isimli esere yazdığı "Mütercimin İfadesi" başlıklı son sözde ahlak ve din konusuna değinerek şöyle der:

“Ey bu romanı okuyan kâri’ veya kâri’e! Bu romandaki vakâyi Hıristiyanlık âleminde cereyan eylemiştir. Fakat insanların ahlâk-ı hasene ve fazıla ile mütehallik olmaları için yazılmıştır. Avrupa’da din ve ahlak bağırıyolar. Bu romanları herkesin din ve güzel ahlak sahibi olmaları için yazıyorlar. Bu romanı dikkatle okuyunuz ve ibret-bîn olunuz. İyi noktalarını bilhassa kalplerinize, dimağlarınıza nakş u hakk ediniz. İtikâdâtınızı takviye ediniz. Dinsiz bir kavim yaşamaz. İnsanı insan kılan ve yaşatan din ve ahlaktır. İlâhî bir gün yaratıldığınız toprağa gireceğinizi unutmayınız. İyilik ediniz. İyi nam kazanınız. Gayr-ı meşrû efâl ve harekâtтан ictinâb ediniz. Dünyanızı ve ahretinizi ihzar ve imar ediniz.” (Bkz. Ek-6).

İnsanların din ve güzel ahlak sahibi olabilmeleri için Avrupa’da romanlardan yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Çevirmen, bu amaçla yazılmış olan bir romanın çevirisi vasıtasıyla da erek okur kitlesinin ibret almasını ve iyi noktalarını da kalplerine nakşetmelerini istemektedir.

2.1.3. Fen Vurgusu

Bazı çevirmenler fennî eser seçimine özen göstermektedir. Fen vurgusundan dolayı çevirisi yapılan eserlere Ali Muzaffer’in C. Flammarion’dan çevirdiği *Dünyanın Sonu* (1327/1911) isimli eser örnek gösterilebilir. Çevirmen “Mukaddime Makamında Bir İki Söz” başlıklı ön sözünde fen ile edebiyatı birleştirerek halkı aydınlatmak amacıyla üstat yazarlar tarafından Avrupa’da birçok eser yazıldığını ve Batı’nın bu güzel örneklerinden birini Türk okurlarının istifadesine sunmak için çevirdiğini söyler (Bkz. Ek-7).

2.1.4. Batılıların Türkler ile İlgili Yazdığı Romanlar

Bu dönemde çevirisi yapılan eserlerin bazıları, Türkler hakkında yazılan romanlardır. Bu romanlar, Türkler ile ilgili olduğu için ve Türk okurların eserleri kaynak dilden okuyamayacağı için çevrilmiştir. Türkler ile ilgili olanların yanında İslam tarihi ile ilgili olan romanlar da bulunmaktadır. *İstanbul Esrarı* (1328/1912), *Lübnan Kasrının Sahibesi* (1926), *Cihan Hatun Fergana Güzeli* (1927), *Meyûseler* (1338/1922), *Abbâse* (1339-1342/1923), *Rus Ateşi* (1926), *Daima Hilekâr* (1339/1923), *Âzâde* (1342/1923) gibi romanlar, bu gruba dâhil edilebilir. Süleyman Nazif, Pierre Benoit’dan çevirdiği *Lübnan Kasrının Sahibesi* (1926) isimli esere yazdığı “Mütercimim Mukaddimesi” başlıklı ön sözde şöyle der:

“(Lübnan Kasrının Sahibesi) hem hikâyedir, hem tarih. Fransızca bilen, bilmeyen her Türk okursa, fikren büyük bir intibah hâsıl eder. Vehle-i evlâda zannolunur ki kitap, ser-â-pâ İngilizler ve kısmen Türkler aleyhine yazılmış. Filvaki baştan başa İngilizlere hücum eden hakâyıkla mâlî ise de, bu kıssadan alınacak hisse hiç de Türk’ün aleyhine değildir.” (Bkz. Ek-8).

Yukarıda adı geçen *Rus Ateşi* (1926) isimli romanı Ahmed İhsan, Paul Herigaut’dan çevirmiştir. Çevirmen, bu çevirisine yazdığı “Rus Ateşi” başlıklı ön sözde eserin muhtevası ile ilgili şunları söyler:

“Son zamanlarda okuduğum romanlar arasında bize taalluku hasebiyle “Rus Ateşi” çok dikkatimi celbeyledi, Türkiye tarihinin en acıklı bir devrini, İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından işgali facialarını zemin yaparak bu romanı yazan muharrir “Pol Herigo” isminde bir Fransız’dır. Muharririn Fransız olması

romanın Fransız kahramanına tabii parlak rol veriyor, kadın kahraman, Rus İhtilali'nde Odesa ve Sivastopol'den buraya akıp dökülen Moskof kadınlarından birisidir. Bu ikisinin arasında cereyan eden vaka İtilaf Devletleri'nin ve onların gizli polislerinin İstanbul'da yaptıkları melanetleri, kullandıkları vasıtaları yakından görmüş bir nazarla tasvir ediliyor. Muharrir, İstanbul'da geçirdiği işgal senelerinde Türkleri iyi anlamış olacak ki romanda açık bir Türk muhipliği devam eder.” (Bkz. Ek-9).

Çevirmen, son zamanlarda okuduğu eserler arasında Türklerle ilgili olması nedeniyle *Rus Ateşi*'nin (1926) dikkatini çok celbettiğini söyler. Eser, Türk tarihinin en hüznü devresi olan İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği dönemin facialarını konu edinmektedir.

2.1.5. Yazar ve Eserin Kaynak Kültürde Tanınırlığı ve Gördüğü Rağbet

Çevirisi yapılacak eserlerin seçiminde çok etkili olan bir neden de yazar ve/ya da eserin kaynak kültürde hatta tüm dünyada meşhur olması ve çok rağbet görmesidir. Çevirmenler ve yayıncılar, çevirisi yapılacak eserin Avrupa'da bazı kurum ve kuruluşlar tarafından takdir edilmesine, yazarın da bu kurum ve kuruluşlara mensup olmasına dikkat etmektedirler. Ön sözlerde yazarın dünyaca tanınmasından dolayı haklarında bir iki satırlık yazı bile gereksiz görülmüş hatta bu durum bir saygısızlık olarak kabul edilmiştir. Victor Hugo, Lev Tolstoy, Alexandre Dumas, Guy de Maupassant ve Michel Zevaco, bu yazarlardan bazılarıdır.

Necib Âsım'ın Léon Cahun'den çevirdiği *Gök Sancak* (1928) isimli eserin kapağında yer alan “Fransa Akademisinin takdirine mazhar olmuştur” (Bkz. Ek-10) ifadesi, eser seçiminde dikkat edilen bir konuya işaret etmektedir. Eserlerin bir kurum ya da kuruluş tarafından takdir edilmesinin yanında yazarların da bu tür kurum ve kuruluşlara mensup olması ile ilgili bilgiler verilmektedir. Mehmed Recai'nin *Hanımeli* (1330/1914) isimli çevirisi buna örnek gösterilebilir. Çeviri romanın kapağında “Müellifi Fransa Akademisi azasından Andre Töriye” (Bkz. Ek-11) ifadesi bulunmaktadır.

Müfid Ratib'in Guy de Maupassant'dan çevirdiği *Güzel Dost* (1326/1910) isimli eserin “Muhterem Kâri'lere” başlıklı ön sözünde ise “Fransa'nın on dokuzuncu asır hikâye-nüvîsleri arasında en mühim bir mevki haiz olan Guy dö Mopasan'ın şahsiyet-i edebiyesini tarif ve izah için söz söylemeye lüzum görmüyoruz” (Bkz. Ek-12) şeklinde söz yer almaktadır.

Eserin kaynak kültürdeki baskı sayısı, esere gösterilen rağbeti göstermesi açısından önemli olan bir başka etkidir. Çevirisi yapılan bazı romanların kaynak kültürdeki baskı sayıları, çevirmenler tarafından ya kitap kapaklarında ya da ön sözlerde ifade edilmektedir. Vedîde Baha'nın E. Porter'dan çevirdiği *Polianna*'nın (1927) kapağında “Aslı bir senede on bir defa tab' edilmiştir” ifadesi yer almaktadır (Bkz. Ek-13).

2.1.6. Birçok Dile Çevirisi Yapılan Eserlerin Türkçede Çevirisinin Bulunmaması

Bazı eserlerin çeviri nedeni ise eserin birçok dile çevrilip Osmanlı Türkçesine çevrilmemesidir. *Bin Bir Gece* (...), bu eserlerden birisidir. Resimli Ay

Matbaası tarafından “On Kuruşa Bir Kitap” serisinde yayımlanan bu eserin “Mukaddime” başlıklı ön sözünde Türkçeye çevrilmemesinin bir noksanlık olduğu şu ifadelerle gösterilmektedir:

“Bu masallar bütün dünya lisanlarına tercüme edilmiş, bütün dünya çocukları bu hikâyeleri okuyarak hoş vakitler geçirmişlerdir. Yalnız Türkçede bu masallar bir küll hâlinde mevcut değildir. Bu noksanı nazar-ı dikkate alan müessesemiz bu eseri lisanımıza nakletmeye karar vermiştir. Eser kitaplar hâlinde neşredilecektir. Bu, birinci kitaptır.” (Bkz. Ek-14).

E. Ali'nin *Nat Pinkerton* serisinden çevirdiği *Esrâr-engîz Hasta* (1330/1914) isimli romanın “Kâri'lere” başlıklı ön sözünde eserin, Türkçede çevirisinin bulunmamasından dolayı çevrildiği belirtilmektedir:

“Amerika'da birçok vakâyi'-i hârikulâdenin kahramanı olan meşhur zabıta memuru [Nat Pinkerton]un en müthiş cinayetlerdeki en büyük keşfiyât ve sergüzeştlerini şimdiye kadar lisanımızda intişar etmemiş bulunduğu için muhterem kâri' ve kâri'elerimize takdim ediyoruz.” (Bkz. Ek-15).

Yayıncılar ve çevirmenler, Batı'da bulunan hatta diğer Batı dillerine çevrilen romanların Türkçeye çevrilmemiş olmasını büyük bir noksanlık olarak görmekte ve bu tür eserleri Türk okuru ile buluşturmayı da bir vazife olarak kabul etmektedirler.

2.1.7. Dost Tavsiyesi

Dost tavsiyesi, çevrilecek eser seçimini belirleyen bir diğer etkidir. Tavsiyesi alınan kişi genellikle dönemin üstat olarak kabul gören çevirmenleridir. Avan-zâde Mehmed Süleyman, ünlü Fransız yazar Ponson du Terrail'dan *Rokanbol* (1328/1912) isimli romanı çevirir. Avan-zâde bu çevirisine yazdığı “Bir İki Söz” başlıklı ön sözünde, gayretleriyle ve çalışkanlığıyla matbuat dünyasınca tanınmış Yani Efendi'nin Selamet Kütüphanesi adıyla bir kütüphane kurduğunu ve kütüphanesine mahsus olmak üzere bir roman külliyyatı oluşturmak istediğini söyler. Dönemin hem yazar hem de çevirmen olarak üstatlarından olan Avan-zâde'ye gelip bu konuda fikir danışan Yani Efendi'ye Avan-zâde'nin tavsiyesi daha önce çevrilmediği için *Rokanbol* (1328/1912) isimli roman olur. Yani Efendi eserin Avan-zâde tarafından çevrilmesini ısrarla talep eder. Avan-zâde ise meşguliyetine rağmen söz verdiği için eseri çevirdiğini belirtir. Çevirmen, çevrilmesini bizzat tavsiye ettiği eseri çevirmek durumunda kalır (Bkz. Ek-16).

Dost tavsiyesi üzerine çevirisi yapılan bir diğer eser de Süleyman Nazif'in Pierre Benoit'dan çevirdiği *Lübnan Kasrının Sahibesi*'dir (1926). Çevirmen, “Doktor Tevfik Rüşdü Beyefendi'nin tavsiyesi ve icbârı olmasaydı, bu kitabı ne tercüme ederdim, hatta ne de mütâlaa” der (Bkz. Ek-8).

2.1.8. Kişisel Beğeni

Eser seçimini belirleyen etkenlerden birisi de çevirmenlerin ya da yayıncıların kişisel beğenileridir. Çevirmenler; eserin konusunu, üslubunun güzelliğini, letafet ve zarafetini beğendiği için çevirisini yaptıklarını söylerler. Sadri, Emile Zola'dan çevirdiği *Tuğyân* (1335/1919) isimli romanın ön sözünde “*Tuğyân*'ın tercümesine beni sevk eden mevzuunun güzelliğidir, safvet-i şi'riyetidir” derken eserin konu güzelliğine vurgu yapmaktadır (Bkz. Ek-17).

Osmanlı matbuat dünyasının önemli isimlerinden birisi olan Süleyman Tevfik, Marie Anne de Bovet'den *Zevcenî Gözet* (1327/1911) isimli eseri çevirir. Mehmed Süleyman'ın bu eserin çevrilmesinden dolayı bir tebrik mektubu/notu ile eserin yazarına dair yazılmış olan bir ön söz ve bu ön sözden sonra "Okuyanlara" başlığıyla kısa bir ön söz daha vardır. Bu ön sözde çevirmen, eseri beğendiğini şöyle dile getirir:

"Bu kitabı tekmlil okudum, ekser cihetlerini bizce de nazar-ı dikkate alınmaya şayan cidden mühim bulduğumdan tercümesini münasip, hatta elzem gördüm. Muharrire-i eser, yazdığı mufassal mukaddimede maksad-ı tahrîri, kitabın ehemmiyetini pek güzel tarif ve izah etmiş olmakla onun ifadesine tarafımdan bir şey ilavesine lüzum görmedim. Mütâlaasından istifade eden olursa kendimi bahtiyar sayarım." (Bkz. Ek-18).

Avan-zâde, Süleyman Tevfik'in bu eseri çevirmesini memnuniyetle karşılar ve bundan dolayı tebrik mahiyetinde bir mektup/not yazar. Çevirmen de dönemin tanınmış çevirmenlerinden olan Avan-zâde'nin mektubunu/notunu bir ön söz mahiyetinde esere ilave eder. Çevirmenin bu davranışında Avan-zâde'nin görüşlerinin okur üzerinde olumlu izlenimler uyandırabileceği düşüncesi etkili olabilir.

Örneklerde de görüldüğü üzere çevirmenlerin ve yayıncıların yazar ve eser seçimini belirleyen birçok etken vardır. Bu etkenler, çevirmenlerin ve yayıncıların eser seçimini rastgele yapmadıklarını ve belirli politikaları takip ettiklerini gösterir.

2.2. Asıl Kaynak Dil/Ara Dil Seçimi

Çalışmanın sınırları olan 1908-1928 yılları arasında dil olarak Fransızcanın hâkimiyetinden söz etmek mümkündür. Kaynak kültür olarak Fransız kültürünün, yazar olarak Fransız yazarların, kaynak dil olarak Fransızcanın ve ara dil olarak yine Fransızcanın büyük bir ağırlığı hissedilmektedir. Hem asıl kaynak dil hem de ara dil olarak Fransız dilinden başka dillerden de çevirilerin yapıldığı görülmektedir. Söz konusu seçimin nedenleri ve de sonuçlarından bir sonraki bölümde bahsedilecektir.

2.2.1. Asıl Kaynak Dil Çevirileri

Asıl kaynak dil olarak Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Ermenice gibi diller ile karşılaşmaktadır. Ön sözler haricinde eserin dili hakkında bilgi, kitap kapaklarından da edinilebilmektedir. Bazı kitap kapaklarında eserin hangi dilden çevrildiği belirtilmiştir. Aşağıda örnekleri sunulan kitap kapaklarında bunu görmek mümkündür:

- Muharriri Hanri Bero, *Şişko*, Roman, Gonkor Akademisinin mükâfatını almıştır, 1922, Fransızcadan nâkili Şükrü Kaya, 1339 (Bkz. Ek-19).
- Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti, Çocuk Külliyyatı, *Polianna*, Aslı bir senede on bir defa tab' edilmiştir, Muharriri Eloonor Porter, İngilizceden mütercimi Vedîde Baha, 1927, Ankara, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası (Bkz. Ek-13).
- Ölmez Eserler Külliyyatı, *Robenson Kruzoe*, Muharriri Danyel Defoe, Mütercimi Şükrü Kaya, İngilizce aslından tercüme edilmiştir, *Tanin*'in ilavesi, 1923 (Bkz. Ek-20).

- Gabriyel Dannunçio, *Ölümün Zaferi*, İtalyancadan nâkili Ali Fahri, Birinci tab‘, Tâbi‘ ve nâşiri Kitap-Kâğıt Pazarı, İstanbul, İktisat Matbaası, 1928 (Bkz. Ek-21).
- Kırkor Zührâb, *Hayat Olduğu Gibi*, Küçük hikâyeler, Ermenice aslından tercüme edilmiştir, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1329 (Bkz. Ek-22).

Yukarıdaki alıntılar kitap kapaklarında yer alan bilgilerdir. Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere bir çeviri asıl kaynak dilden yapılmışsa bu durum belirtilmiştir.

2.2.2. Ara Dil Çevirileri

Çeviri, asıl kaynak dilden değil de ara dilden yapılmışsa bu durum; kitap kapaklarında, ön söz ve son sözlerde belirtilmektedir. Ara dil çevirilerinin çoğu Fransızcadan yapılmıştır. Kitap kapaklarında, ön söz ve son sözlerde ara dil olarak Fransızca haricinde sadece Bulgarca ile karşılaşılmaktadır. Ön söz ve son sözlerde yer alan bilgilere göre sadece Ali Haydar’ın Grigory Petrov’dan çevirdiği *Mefkûreci Muallim* (1928) ve *Beyaz Zanbaklar Memleketinde* (1928) isimli eserler Bulgarcadan çevrilmiştir. Çevirmen, *Beyaz Zanbaklar Memleketinde* (1928) isimli çevirisine yazdığı “*Beyaz Zanbaklar Memleketinde*, Eserin Türkçe Müterciminin Mukaddimesi, Grigori Petrof Kimdir?” başlıklı ön sözünde eseri ara dil olan Bulgarcadan çevirdiğini şu sözlerle anlatır:

“Petrof “*Beyaz Zanbaklar Memleketinde*” unvanlı kitabının Rusça müsveddelerini Bulgaristan’da da Bojkof isminde bir dostuna göndermiş. Bu zat da Petrof’un diğer eserleri miyânında bu eseri de Bulgarcaya tercüme ve neşretmiştir. Doğrudan doğruya Rusça müsveddelerinden tercüme edilen Bulgar gençliğine ithaf olunan bu eser, Bulgaristan’da fevkalade rağbete mazhar olmuş ve iki sene zarfında yedi defa tab‘ edilmiştir.

Bu kitabın Türk kâri’leri için de fâideli olabileceğini düşündüğümden Bojkof’un tercümesini Türkçeye çevirdim. İfadenin mümkün merteye açık olmasına gayret ettim.” (Bkz. Ek-23).

Ali Haydar, bir diğer çevirisi olan *Mefkûreci Muallim* (1928)’in “Mütercimın Mukaddimesi” başlıklı ön sözünde “Bu kitap da Grigori Petrof’un talebesi ve şahsi dostu muallim D. Bojkof tarafından doğrudan doğruya Rusça müsveddelerinden Bulgarcaya tercüme edilmiş ve Bulgarca nüshasından da Türkçeye çevrilmiştir.” diyerek bu çevirisinin de ara dilden yapıldığını göstermektedir (Bkz. Ek-24).

II. Meşrutiyet sonrası ara dil çevirisi yapan çevirmenler, bu durumdan pek de memnuniyet duymamaktadır. Ali Kâmi, bu yönde memnuniyetsizliğini dile getiren çevirmenlerden birisidir. *Verter* (1329/1913) çevirisine yazdığı “Birkaç Söz” başlıklı ön sözde Almanca bilen çevirmenlerin bu hizmetten kaçındığını, birkaç kişiye başvurduğunu ancak gayretlerinin boşa çıktığını şu sözlerle ifade eder:

“Eser aslından nakledilmiş olsaydı şüphesiz daha iyi olurdu. Tercümenin tercümesi -bilmem ne gibi diyeyim- asıla biraz yabancı kalacak zannediyorum. Ne yapayım ki Almanca bilenlerimiz bu himmeti dirîg ediyorlar: Bildiklerimizden birkaçını icbâr ettim. Gayretim boşa çıktı. Hâlbuki velev Fransızcasını olsun *Verter*’i okuduğum zaman bende hâsıl ettiği tesir muttasıl kalbimde titriyordu. Ve şüphesiz bu bir saika idi. İşte bu tercüme o saikanın ibrâmıyla vücut buldu. Fransızcasını okurken benim hissettiğimi bu tercüme de kâri’lerine ihsâs

edebilirse ne mutlu!” (Bkz. Ek-25).

Çevirmen, ara dil çevirisinin bir anlamda kaynak eserin içeriğini aktarmayı ve ruhunu yakalamayı zorlaştırdığı görüşündedir. Çeviriyi okuduğunda hissettiği duyguların, ara dil çevirisini okuyacak olanların da hissetmesini ümit etmektedir.

Rus edebiyatından sunduğu çeviri örnekleriyle milletine hizmet eden Resul-zâde Mehmed Emin, Ali Kâmi ile aynı doğrultuda görüş bildirir: Çevirmen, Maxim Gorki ve Lev Tolstoy'un eserlerinden oluşan bir hikâyeye demeti çevirir. Bu çevirisine yazdığı “Mütercimim İfadesi” başlıklı ön sözünde ara dil çevirisi üzerine şöyle der:

“Osmanlılar, ahvâl-i maddiye ve ma'nevîyesini iyice bilmeye -mefâfi'leri iktizası- mecbur oldukları, Rusya'nın bu edebiyât-ı meşhûresini, bilmiyorlar denilecek derecede, az biliyorlar. Rus edebiyatına ait ancak bir iki eser neşredilmiş ki o da eserin yazılmış olduğu lisandan değil, ikinci bir lisandan - Fransızcadan- tercüme edilmiştir. Bir kere malumdur ki tercüme asıl olamaz; tercümenin tercümesi ise iki defa asıl olamaz...” (Bkz. Ek-26).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, çevirmenler istemeyerek de olsa ara dil çevirisi yapmıştır. Ara dil çevirisinin en önemli nedenlerinden birisi, kaynak dili bilen çevirmenlerin az olması veya hiç olmamasıdır. Ara dil çevirisi için bunun yanında başka nedenler de bulunmaktadır. Tolstoy'dan *Aşk ve İhanet* (*Serj Baba*) (1337/1921) isimli eseri çeviren Orhan Nüzhet'in durumu bu nedenlerden birine örnek teşkil etmektedir. Çevirmen, eseri asıl kaynak dili olan Rusçadan çevirmek istediğini; ancak kaynak metni bulamadığı için Fransızcasından çevirdiğini söyler (Bkz. Ek-27).

Çevirmen burada, bir zorunluluktan dolayı ara dil çevirisi yapmak durumunda kalır. O dönemin matbuat dünyasında asıl kaynak dilli eserin bulunmayıp Fransızca ara dil çevirisinin bulunması, Fransızcanın ne derece etkin olduğunu göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

Toury'nin çevirinin doğrudanlığı ile ilgili makalenin “Kuramsal Çerçeve” başlıklı bölümünde de alıntılanan soruları burada yanıtlarını bulmaktadır. Çevirmenler, herhangi bir zorunluluk olmamasına rağmen kaynak dili belirtmektedir. Bu kaynak dil, asıl kaynak dil de olsa ara dil de olsa çevirmen tanıklıklarında bu durumdan söz edilmektedir. Çevirmenler, bu durumun nedenlerini de ifade etmişlerdir. Ara dil çevirilerinin belirtilmesindeki en büyük nedenlerden birisi, çevirmenlerde hâkim olan kaynak eserdeki letafeti ve zarafeti çeviride tam anlamıyla okura aktaramadıkları düşüncesidir. Asıl kaynak dil çevirileri dahi böyle değerlendirilirken Ali Kâmi'nin *Verter* (1329/1913) çevirisine ve Resul-zâde'nin “Rus Edebiyatı Numuneleri” serisinden çevirdiği eserlere yazdıkları ön sözlerde de belirttikleri üzere çevirinin çevirisine bakış daha temkinlidir. Nitekim Ali Kâmi de Resul-zâde de ara dil çevirisi konusunda olumsuz görüş bildirmelerine rağmen bu çevirmenlerin zorunluluktan dolayı ara dil çevirisi yaptıkları görülmektedir.

Sonuç Gözlemleri

Sonuç olarak, II. Meşrutiyet'ten Harf Devrimi'ne kadar Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine yapılan roman çevirilerinin ön söz ve son sözleri Toury'nin "süreç öncesi çeviri normları" bağlamında incelendiğinde "süreç öncesi çeviri normları"nın ilk grubunu teşkil eden eser/yazar seçimi konusunda, çevirisi yapılan eserlerin seçimini belirlemede düzenli, titiz ve dikkatli bir yol takip edildiği söylenebilir. Yayıncılar ve çevirmenler; okurların istifade edemeyeceği, üstelik onlara edep ve ahlak yönünden zarar vereceğini düşündükleri eserleri tercih etmemektedirler. Terbiye, edep, ahlak, eğiticilik-öğreticilik, bilimsellik vb. bakımlardan faydalı olabilecek eserlerin çevirisinin yapılması ve bu nedenlerden dolayı eserin çevrildiğinin bizzat yayıncılar ve çevirmenler tarafından ifade edilmiş olması, eser seçiminde bilinçli hareket edildiğinin ve o dönem roman çevirilerinde bir politikanın var olduğunun göstergesi olarak düşünülebilir. Bu durum, erek kültür normlarının göz önünde bulundurulduğuna işaret etmektedir.

"Süreç öncesi çeviri normları"nın ikinci grubunu teşkil eden "çevirinin doğrudanlığı" konusunda ise hem asıl kaynak dil hem de ara dil çevirilerinin yapıldığı; ancak ara dil çevirilerinin farklı zorunluluklardan dolayı tercih edildiği söylenebilir. Çeviri yapılan dil, ara dil de olsa asıl kaynak dil de olsa kitap kapaklarında, ön söz veya son sözlerde belirtilmektedir. Asıl kaynak dilde de ara dilde de Fransızcanın ağırlığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, A. N. (2011). Tanıklıklarla Çeviri ve Cortázar. Erişim Tarihi: 09 Ocak 2012. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, (3) (2011) (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/ceviri/article/view/11081/10338>).
- Bengi-Öner, I. (1990). *A Re-evaluation of the Concept of Equivalence in the Literary Translations of Ahmed Midhat Efendi: A Linguistic Perspective*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Benoit, P. (1926). *Lübnan Kasrının Sahibi*. (Müt. Süleyman Nazif). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Beraud, H. (1339/1923). *Şişko*. (Müt. Şükrü Kaya). Ankara: Yenigün Matbaası.
- Bin Bir Gece Masalları*. (...). (Müt. ...). İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Bozkurt, E. Meşrutiyet Dönemi'nde Çok Kimlikli Bir Mütercim: Avan-zâde Mehmed Süleyman. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Yayımlanmak üzere).
- Bozkurt, E. ve Karadağ, A. B. (2014). Mukaddimleri Tanıklığında Bir Gazeteci, Romancı, Oyun Yazarı, Dergici, Sözlükbilimci, Dilbilimci, Ansiklopedist, Şârih ve Çevirmen: Şemseddin Sâmî. *İstanbul Üniversitesi Dilbilim Dergisi*, (27), (Yayımlanmak üzere).
- Cahun, L. (1928). *Gök Sancak*. (Müt. Necib Âsım). İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.

- D'Annunzio, G. (1928). *Ölümün Zaferi*. (Müt. Ali Fahri). İstanbul: İktisat Matbaası.
- De Bovet, M. A. (1327/1911). *Zevcenin Gözet*. (Müt. Süleyman Tevfik). İstanbul: Meşrutiyet Matbaası.
- De Maupassant, G. (1326/1910). *Güzel Dost*. (Müt. Müfid Râtib). İstanbul: Tanin Matbaası.
- Defoe, D. (1923). *Robenson Kruzo*. (Müt. Şükrü Kaya). İstanbul: Tanin Matbaası.
- Dimitriu, R. (2009). Translators' Prefaces as Documentary Sources For Translation Studies. *Perspectives-studies in Translatology*, 17(3), 193-206.
- Du Terrail, P. (1328/1912). *Rokanbol*. (Müt. Avan-zâde Mehmed Süleyman). İstanbul: Matbaa-i Kader.
- Erkul Yağcı, A. S. (2011). *Catalogue of Indigenous and Translated Novels Published Between 1840 and 1940*. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012. Dokuz Eylül Üniversitesi Ağ Sitesi:
http://kisi.deu.edu.tr/selin.erkul/Erkul_Catalogue_July_2011.pdf.
- Esrâr-engîz Hasta*. (1330/1914). (Müt. E. Ali). İstanbul: Şems Matbaası.
- Feuillet, O. (1298/1880). *Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi*. (Müt. Ahmed Midhat Efendi). İstanbul: Tercümân-ı Hakikat Matbaası.
- Flammarion, C. (1327/1911). *Dünyanın Sonu*. (Müt. Ali Muzaffer). İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası.
- Gil Bardaji, A. et al. (Ed.) (2012). *Translation Peripheries: Paratextual Elements in Translation*. Berlin: Peter Lang.
- Goethe. (1329/1913). *Verter*. (Müt. Ali Kâmi [Akyüz]). İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- Gorki, M. ve Tolstoy, L. (1328/1912). *Kadın ve Ana, Asur Kralı Essarahdon*. (Müt. Resul-zâde Mehmed Emin). İstanbul: Nefâset Matbaası.
- Güzel Hemşire yahud Bir Mahkûmun Kızları*. (1335/1919). (Müt. Avan-zâde Mehmed Süleyman). İstanbul: Kadınlar Dünyası Matbaası.
- Güzel Prenses – Saray Entrikaları*. (1331/1913). (Müt. Avan-zâde Mehmed Süleyman ve Sisak Ferid). İstanbul: Lüsiyen Matbaası.
- Hartama-Heinonen, R. (1995). Translators' Prefaces-A Key to The Translation? *Folia Translatologica*,(4), 33-42.
- Herigaut, P. (1926). *Rus Ateşi*. (Müt. Ahmed İhsan). İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası.
- Jerome. (1325/1909). *Bir Seyahat Jurnalı*. (Müt. Mustafa Kemal). İstanbul: Matbaa-i Bahriye.
- Karadağ, A. B. (2013a). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Roman Hâllerine Ön Söz/Son Söz Tanıklıkları. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlıda Telif, Tercüme ve Şerh*. 26 Nisan 2013, Gaziantep Üniversitesi.
- Karadağ, A. B. (2013b). Türk Çeviri Tarihimizde Selanikli Tevfik. *Turkish Studies*, 8 (10), 355-363.

- Karadağ, A. B. (2014a) Çeviri Tarihimizde Fennî Romanlarla Bir Kültür Repertuarı Oluşturmak. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*. (Yayımlanmak üzere).
- Karadağ, A. B. (2014b). *Çevirmen Özbetimlemeleriyle Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak*. İstanbul: Diye Yayınları. (Yayımlanmak üzere).
- Karadağ, A. B. (2014c). Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne Kadın Çevirmenlerin Çeviri Tarihimizdeki 'Dişil' İzleri. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Koş, A. N. (2007). Analysis of The Paratexts of Simone de Beauvoir's Works in Turkish. Anthony Pym ve Alexander Perekrstenko. (Ed.) *Translation Research Projects I, Intercultural Studies Group-Taragona*, 59-68 (http://isg.urv.es/library/papers/conf_v080208.pdf).
- Loti, P. (1338/1922). *Meyûseler*. (Müt. Hüseyin Naci). İzmir: Marifet Matbaası.
- Loti, P. (1342/1923). *Âzâde*. (Müt. Handan Lütfi). İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Lvn, J. (1339/1923). *Daima Hilekâr*. (Müt. Ali Reşad). İstanbul: Matbaa-i Millî.
- McRae, Ellen. (2010). *The Role of Translators' Prefaces to Contemporary Literary Translations into English*. Auckland: The University of Auckland.
- Oktar, L. ve Kansu-Yetkiner, N. (2012). Different Times, Different Themes in *Lady Chatterley's Lover*: a Diachronic Critical Discourse Analysis of Translator's Prefaces. *Neohelicon, Acta Comparationis Litterarum Universarum*, (39/2), 337-364.
- Özege, M. S. (1971). Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu. c. 1. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- (1973). Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu. c. 2. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- (1975). Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu. c. 3. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- (1977). Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu. c. 4. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- (1979). Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu. c. 5. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Perkins, L. F. (1928). Hollandalı İkizler. (Müt. M. Zekeriya [Sertel]). İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Petrov, G. (1928). Beyaz Zambaklar Memleketinde. (Müt. Ali Haydar [Taner]). İstanbul: Marifet Matbaası.
- (1928). Mefkûreci Muallim. (Müt. Ali Haydar [Taner]). İstanbul: Marifet Matbaası.
- Porter, E. (1927). Polianna. (Müt. Vedîde Baha [Pars]). Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası.

- Regala, P. (1328/1912). *İstanbul Esrarı*. (Müt. İsmail Halid). İstanbul: Tevhid-i Anâsır Matbaası.
- Sergüzeşt-i Adelin*. (1290/1873). (Müt. Keçeci-zâde Abdullah Mâcid). İstanbul.
- Sevük, İ. H. (1940). *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercümeler*. c. 1. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- (1941). *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercümeler*. c. 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2002). What Texts Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research. Theo Hermans (Ed.). *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, 44-60. St. Jerome: Manchester.
- Theuriet, A. (1330/1914). *Hanumeli*. (Müt. Mehmed Recai). İstanbul: Şems Matbaası.
- Tolstoy, L. (1337/1921). *Aşk ve İhanet (Serj Baba)*. (Müt. Orhan Nüzhet). İstanbul: Matbaa-i Orhâniye.
- Toury, G. (2008). Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü. Mehmet Rifat (Haz.). *Çeviri Seçkisi II-Çeviri(bilim) Nedir?*, 149-164. (Çev. A. Eker). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Türkeli, Y. (2005). *Tanzimat'tan Sonra Türkçede Roman Tercümelere (1860-1928)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Webster, J. (1928). *Sevgili Düşman*. (Müt. Celâleddin Ekrem). İstanbul: Selâmet Matbaası.
- Zeydan, C. (1339-1342/1923). *Abbâse*. (Müt. Hasan Bedreddin). İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- (1927). *Cihan Hatun Fergana Güzeli*. (Müt. Zeki Magamez). İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Zola, E. (1335/1919). *Tuğyân*. (Müt. Sadri). İstanbul: Kader Matbaası.
- Zührab, K. (1329/1913). *Hayat Olduğu Gibi*. (Müt. Diran Kelekyan). İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası.

**AN ANALYSIS OF NOVEL TRANSLATIONS RENDERED INTO
OTTOMAN TURKISH FROM THE SECOND CONSTITUTIONAL
PERIOD UNTIL THE LANGUAGE REFORM WITHIN THE
CONTEXT OF PRELIMINARY NORMS**

Abstract: Novel is a fictional literary genre that was introduced into the Turkish literature through translation during the Tanzimat Period for the first time. Since this genre was widely popular in Ottoman society, hundreds of novels were translated into Ottoman Turkish from Western languages, beginning with the Tanzimat Period until the Language Reform. This paper aims to analyse translations of these novels produced during the time between the Second Constitutional Period and the Language Reform in the light of the information presented in prefaces,

epilogues and book covers of these translations, within the framework of translation studies. In order to gather research data, novels translated during the mentioned period will be examined to detect the ones with prefaces and epilogues. Texts presented at the beginning and the end of translated works, which are intended to be informative and considered as prefaces and epilogues in this paper, will be transcribed and quotes from these texts will be presented through intralingual translation as necessary. Theoretical framework of this paper is based on the Israeli translation scholar Gideon Toury's concept of "preliminary norms". Based on prefaces and epilogues, it is aimed to identify translation policies of the mentioned period by examining these two issues: factors that define how translators choose source texts/writers, and whether target texts are translated from original source language or interlanguage.

Keywords: Translated Novel, History of Translation in Turkey, Preliminary Norms.

Ekler

Ek-1

Ek-2

Ek-3

Ek-4

Ek-5

Ek-6

Ek-7

Ek-8

Ek-9

Ek-10

Ek-11

Ek-12

Ek-13

Ek-14

Ek-15

Ek-16

Ek-17

Ek-18

Ek-19

Ek-20

Ek-21

Ek-22

Ek-23

Ek-24

Ek-25

Ek-26

Ek-27

